

CAHLE DIN VREMEA LUI ȘTEFAN CEL MARE CU REPREZENTĂRI DE CAVALERI MEDIEVALI DESCOPERITE LA CÛRTEA DOMNEASCĂ DIN VASLUI

RICĂ POPESCU

În urma săpăturilor arheologice întreprinse la Cũrțile Domnești-Vaslui în campaniile din anii 1976—1977, printre alte materiale deosebit de importante pentru încadrarea în epoca Ștefan cel Mare, remarcăm cahlele cu reprezentări de cavaleri medievali în mai multe variante.

Din categoria sus-amintită se disting în mod special două tipuri de cahle și plăci decorative inedite și anume :

— Cahle și plăci decorative cu cete de cavaleri cu flamuri și bandiere, prezentînd două variante.

— Cahle și plăci decorative reprezentînd un alai domnesc.

Prima cahlă (fig. 1/1) de formă dreptunghiulară (21/29 cm) are ca personaj central un cavaler în armură (fig. 1/2), cu capul în profil, purtînd pe cap un coif alungit, terminat cu o cruce. Cavalerul, ținînd friul cu mîna dreaptă, iar stînga sprijinînd-o pe șold, poartă o cămașă de zale, peste care are platoșă cu un colier la gît. Pe platoșă, central, este o cruce cu brațe egale (cruce greacă), platoșă are țepi care continuă pînă la talie unde se observă un briu (bracoonieră), de unde apoi pornesc pulpanele (tasete) peste armura de coapsă care continuă pînă la îndoitura genunchiului. Piciorul se sprijină în scară, purtînd încălțăminte cu virful ascuțit, fiind foarte clar redat pîntenul cu duriță cu cinci țepi lungi.

Echipamentul cavalerului înfățișat pe cahlă face parte din categoria veșmintelor de război ușoare folosite și de boierimea moldovenească obligată a veni la cũrte în cămăși de zale și armuri, întocmai ca și cavalerii feudali din occidentul Europei, conducînd cetele lor de războinici, care alcătuiau și forța lor militară. De altfel, în xillogravura din *Chronica Hungarorum* din anul 1488 ostașii lui Ștefan cel Mare apar acoperiți cu zale sau închiși în cuirase strălucitoare și grele¹. Aceasta este singura îmbrăcăminte războinică ce uniformizează oarecum aspectul cavalerimii țării compusă din armură metalică, cămașă, jambiene și glugă de zale, pe deasupra cămășii se puneă chivana de fier. Însuși Ștefan cel Mare trebuie să fi luptat în armură grea de fier împotriva

lui Hroirot ungurul, de vreme ce cronica lui Ion Neculce ni-l înfățișează cu calul prăbușit sub el în toiul bătăliei, urcând apoi pe calul scutierului Purice, numai cu ajutorul acestuia făcut movilă la picioarele domnului său. Căci astfel n-ar fi putut sări în sa, de greutatea îmbrăcămintei metalice. Ostașii lui Ștefan cel Mare apar îmbrăcați în zale sau cu plăci ori solzi de oțel, și cu chivere metalice pe cap fără nazal, având diverse forme. Aceste cămăși de zale sînt cumpărate în timpul lui Ștefan cel Mare de la Brașov și Sibiu unde este trimis la 7 iulie 1502 oameni, credincioși cum era spătarul Trotușanu². De altfel, între 1508—1509 un coif de tablă de oțel și o cămașă de zale, comandate pentru voievodul țării prețuiău 30 de aspri și cîntărea pînă la 20 de kg.³.

Existența cetelor de cavaleri cu flamuri este dovedită atît de documentele interne din prima jumătate a sec. al XV-lea cît și de izvoarele externe, fiind menționate astfel de cete sau steaguri cu prilejul actelor de prestare a jurămîntului de vasalitate față de regii Poloniei⁴.

În ceea ce privește steagul domnesc din Moldova în vremea lui Ștefan cel Mare aflăm din cronica moldo-germană, că el se deosebea de celelalte steaguri ale armatei moldovene. Astfel în cronică se menționează că la 8 noiembrie 1473 Ștefan voievod și-a așezat „oaste lui în tabără și steagul său, în Muntenia, la Milcov, pe partea lui, cu 48 de steaguri și au pormit 12 cete...” spre a se lupta cu oastea lui Radu cel Frumos⁵. Deci în afară de steagul domnesc existau și alte steaguri, pe cete de luptători și autorul anonim al cronicii, fiind probabil un oștean, face diferențiere între steagul domnesc sub care se grupau cetele cu steagurile lor și steagurile cetelor, numite panyren, baniere, bandiere sau banderii. Aceste denumiri aveau sensul de a desemna o unitate războinică care luptă sub o singură insignă. În occident purtătorul de flamură trebuia să aibă cel puțin 20 de oameni sub comanda sa.

În planul al doilea se vede flamura de cavaleri (fig. 1/4) de formă triunghiulară, avînd ca ornament două cruci cu brațele egale și o rozetă între ele. Flamura este prinsă de o lance lungă, cu vîrfurile ascuțite, sprijinită de cîrligul cîrăseii.

În același plan secundar apare al doilea element heraldic, un alt steag de trupe și anume o bandieră (fig. 1/5) de formă pătrată prinsă pe un suport lung terminat cu o cruce în vîrf. Bandiera este ornamentată cu patru stele în șase raze. În occident o astfel de bandieră era purtată de cel care avea cel puțin 50 de oameni sub comanda sa.

Tot în planul secundar apare un alt călăreț (fig. 1/3) îmbrăcat cu o platoșă, avînd pe piept la mijloc o cruce, iar pe cap un coif cu vîrfurile ascuțite de tipul coifurilor occidentale de la sfîrșitul secolului al XV-lea, fără nazal, așa cum este reprodus în xilografura din *Cronica Hungarorum* din 1488 a lui Thuróc. În mina dreaptă poartă flamura triunghiulară de cavaler, ornată cu o cruce, și prinsă de un suport drept terminat și acesta cu o cruce, avînd în partea de jos în apropierea mîinii o rondelă, ca o contragreutate. În mina stîngă ține un buzdugan fațetat (fig. 1/6), de formă rombică cu o coadă scurtă din fier, de tip

transilvănean întrebuintat mai ales în lupta călare, asemănător celor purtate de oștenii moldoveni din sec. al XV-lea reprezentate pe ferecătura de argint a raclei Sf. Ioan cel Nou de la Suceava. În această epocă de dese războaie armamentul folosit de oștinea română se poate confunda cu cel folosit în occident. Buzduganele folosite în lupta călare sînt făcute în totalitate din fier, avînd capul făcut în întregime cu fețe arcuite și lungi sau striate. Un buzdugan asemănător cu cel de pe cahla în discuție apare pe piatra tombală a lui Albu Clucernul de la mîinastinea Vieruși.

O altă armă albă care apare pe această cahlă este o sabie (fig. 1/7) cu lama curbă, cu garda dreaptă. Astfel de arme sînt deseori pomenite în documentele vremii și considerate ca importate de către voievozii Moldovei. Astfel, în privilegiul dat negustorilor din Liov la 3 iulie 1460 de Ștefan cel Mare se menționează „săbiile ungurești și paloșe”. Pentru încadrarea acestei săbii de pe cahla în discuție în tipologia acestor arme trebuie să menționăm că acesta apare cu virful ușor lătit. Acest tip aparține săbiilor de cavalerie care au garda deschisă, lama lătită la virf, unde primește un al doilea tăiș pe convexiune. Aceste săbii de cavalerie au garda deschisă și au fost purtate de călăreții armatei creștine în drum spre Varna, precum și cea sculptată pe sarcofagul lui Iancu de Hunedoara din Catedrala de la Alba Iulia. Aceste săbii erau aduse din Transilvania sau Polonia și sînt numeroase cazurile cînd sînt date privilegii comerciale pentru a se fixa vama pentru ele. Alexandru cel Bun dă un astfel de privilegiu fixînd vama pentru săbiile ungurești și paloșe⁸. Spre sfîrșitul secolului al XV-lea spada cu lama lată ușor ascuțită la virf și două tăișuri va fi înlocuită cu sabia cu garda cu brațe în formă de litera S, mînerul alungit și cap în formă de pară⁹.

Un alt element de pe cahla în discuție este calul cavalerului, bine proporționat, fiind nedar cu piciorul drept ridicat ca în mers de paradă. Capul are păr lung, iar coada îi este împletită pînă la jumătate de unde apoi cade liberă. Pe crupa calului este o rețea din bare simple, iar șaua folosită are oblic înalt încovoiat în partea din față. Pieptarul calului este bogat împodobit cu rozete, iar pe crupă are armură. În partea din jos a cahle se observă o grupare de animale de diverse dimensiuni, dintre care animalul cel mare posedă pe spate armură asemănătoare cu cea a calului. Este interesant de menționat faptul că în occident se obișnuia ca la vînătoarea de mistreți ciinii să poarte armuri¹⁰. Totuși armamentul care apare pe cahlă este cel purtat pe cîmpul de luptă nicidecum pentru o pregătire de vînătoare.

Apar și doi șoimi, din care cel din fața cavalerului are aripile desfăcute, capul semeț ridicat, oprindu-se din zbor pe o ramură, cel de al doilea de proporții reduse cu aripile strînse se află pe o ramură în spatele alaiului cavalerului. În senestra se observă un pom cu șase crengi. În virful pomului este o cruce. În felul acesta, putem considera că și pe această cahlă este înfățișat „pomul vieții”, motiv de origină persană, pătruns în arta bizantină și de aici în lumea creștină balcanică și dunăneană. Lîngă pom este redată o stea în șase colțuri. În partea

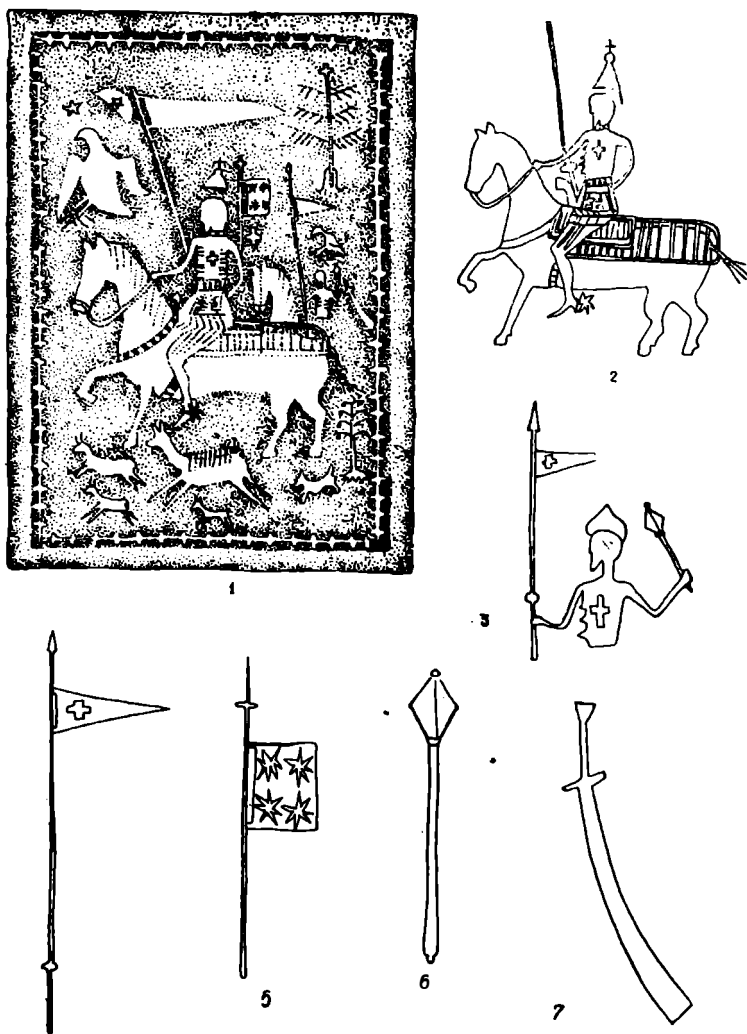

Fig. 1. Vaslui — Curțile Domnești. — Cahlă cu cete de cavaleri cu flamuri și bandiere: 1, Reconstituirea întregului ornament; 2, Cavaler în armură (detaliu); 3, Cavaler cu flamură și buzdugan (detaliu); 4, Flamură de cavaler (detaliu); 5, Bandieră (detaliu); 6, Buzdugan (detaliu); 7, Sabie (detaliu).

Fig. 1. Vaslui — Les Cours Princières. Carreaux de poêles avec cortège des chevalier et bandières; 1, réconstitution de l'ornement; 2, chevalier avec armure (détail); 3, chevalier avec oriflamme et massue (détail); 4, oriflamme de chevalier (détail); 5, bandière (détail); 6, massue (détail); 7, épée (détail).

de jos a cahlei este înfățișat un al doilea pom de proporții mai mici cu opt crenguțe. În dextra, în partea de sus a cahlei se află o stea și o lună (craiel nou), ornamental în interior cu o stea. Întregul motiv ornamental al acestei cahle este încadrat într-un chenar dreptunghiular reprezentând un lujer simplu stilizat, delimitând marginea cahlei.

În varianta a doua a acestui tip de cahlă observăm redarea unui soare cu opt raze, dispus deasupra flămurei cavalerului pe care o poartă personajul principal.

După armele pe care le poartă, cum sînt buzduganul de luptă și sabia, bandierile care se acordau și se purtau numai pe cîmpul de luptă, putem considera că motivul ornamental al acestor cahle reprezintă un alai de cavaleri, pregătindu-se de luptă. Izvoarele scrise ne oferă elemente care să acrediteze ideea avansată. Totuși este pentru prima dată cînd ostașii moldoveni gata de a porni la bătălie, sînt înfățișați pe ceramica deconativă medievală din Moldova. Pictura murală din bisericile lui Ștefan cel Mare ne înfățișează în chip realist ostași îmbrăcați în zale și purtînd coifuri de cele mai diverse tipuri, ascuțite sau rotunde, fără nazal. Armura oehă a pătruns în oștirea moldovenească, încă din vremea lui Alexandru cel Bun, avînd în vedere faptul că el a permis adăpostirea huseiților în orașele din Moldova¹¹. Însuși Ștefan cel Mare va așeza tunurile sale pe care grele de luptă, legate între ele cu lanțuri după modelul oștirii huseite¹². Organizarea armatei moldovene cu steaguri, conduse de hotnogi și căpitani este pomenită și de Grigore Ureche, atunci cînd vorbește de oștirea lui Ștefan cel Mare¹³. Astfel, de căpitani sau hotnogi uneori erau chemați spre „ceretare“ sau „căutare“. Așa cum se atestă documentar pentru vremea lui Mîncea cel Bătrîn în Țara Făgărașului și cum am putea presupune că se întîmplă și în Moldova, unde evenimentul respectiv capătă concretizare plastică în scena înfățișată pe cahlele de la Vaslui, provenind de la Curtea Domnească în vremea lui Ștefan cel Mare.

Cea de a doua cahlă (fig. 2/1) din care se păstrează trei sferturi este la fel, bogat ornamentală și prezintă elemente deosebit de importante atît pentru tipologia armelor cît și pentru semnificația scenei ca atare. Subliniem că și această cahlă reprezintă deocamdată un unicat.

Personajul principal masculin (fig. 2/2), un cavaler, complet înzăuat, poartă pe cap coroana cavalerilor cu siteag, formată dintr-un singur cerc împodobit, peste care are un coif ascuțit, ornamental terminat cu un bumb cu o stea. Armura are grunăjer, adică cuirasa formată din pieptar și spătar, care are virfuri lungi și ascuțite. Cuirasa are cîrligul de lance pe partea dreaptă a pieptului de care se sprijină o flămură de cavaler (fig. 2/3) fixată pe o lance foarte ascuțită, prevăzută cu o rondelă mai îngroșată, aflată lîngă mîner pentru a realiza o contragreutate. Flămura are ca însemne două cruci despărțite printr-o stea cu cinci colțuri. Cuirasa este terminată cu un briu „braconieră“¹⁴.

Un alt personaj masculin aflat în dextra este pedestru (fig. 2/4) și pare a străjui drumul pe care-l parcurge călărețul. Corpul, brațele și poziția picioarelor pedestrașului sugerează ideea că el se găsește în marș. Pedestrașul are un alt tip de îmbrăcăminte decît personajul prin-

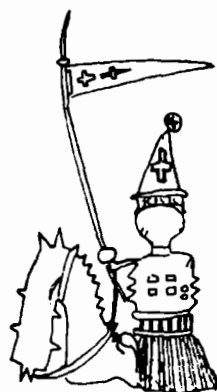
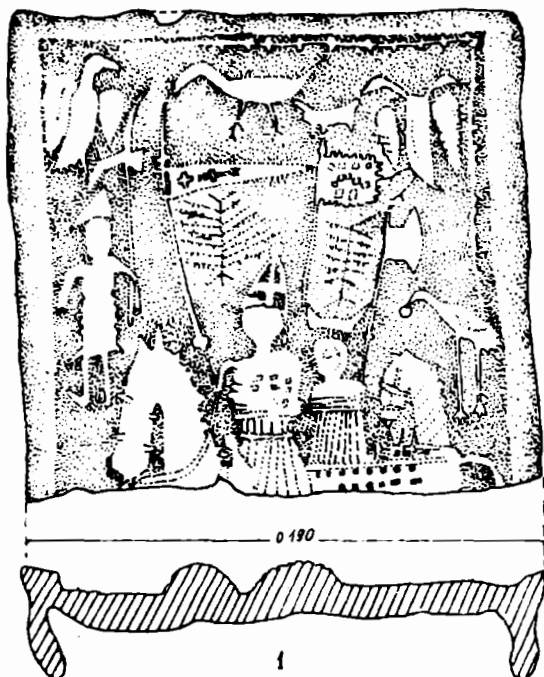
cipal. Partea de sus din umeri în talie, pare să fie mai îngroșată și seamănă cu descrierea făcută la mijlocul secolului al XVI-lea hainelor de în, cusute cu ițe dese și umplute cu bumbac în partea umerilor pînă la coate și pe care sabia nu le putea pătrunde¹⁵. Acest veșmînt întîlnit în occident este la origină îmbrăcat între cămașa de în și cea de zale. Denumirea sa este de „gipon“ putînd fi imblănit, vătuit sau căptușit cu călți de cîneapă, căpătînd în acest ultim caz denumirea de „gambison“. Uneori este cusut în pătrate, romburi sau dungi, ca saltelile. Acest veșmînt se purta în Moldova în sec. al XVI-lea și a fost descris de Verancsis după cum urmează: „...dar în loc de platoșă îmbrăca fiecare, haina de în, umplute cu bumbac, în grosime de 3—4 degete, mai ales în partea de la umeri și pînă la coate, precum se poate vedea pe țesăturile cele vechi și cu cusătură de ițe dese, tot în distanță de un deget și jumătate...“¹⁶. La brîu poartă braconiera, după care urmează armura de coapse care este ghintuită și terminată la partea de jos cu două vîrfuri ascuțite. În picioare are încălțăminte cu vîrfuri ascuțite de tip polonez. Pe cap are un coif simplu, în mîna dreaptă are o halbardă (fig. 2/5) care are o secure cu tăiuș drept (spre deosebire de halbardele cu tăiușul curb) și un cîrlig lung și ascuțit și înclinat pentru a agăța și doborî adversarul. La locul de împreunare cu mîna are o apărătoare în formă dreaptă.

O altă armă reprezentată pe cahlă este o bandă sau bandină (fig. 2/6), care face parte din grupa topoarelor de luptă cu arme zdornitoare prin tăiere. Ea are fienul mai alungit la partea superioară, iar tăiușul rotunjit, ca la barda lăncierilor din armata lui Iancu de Hunedoara.

În același plan, alături de personajul principal apare un personaj feminin, cu o coroană pe cap. Îmbrăcămintea este de tip occidental, avînd o centură sub bust, de unde apoi pornesc faldirile nochiei. Coroana de pe cap are două vîrfuri, alungite la extremitățile unui cerc înălțat. Semnificativ este faptul că pe această cahlă se observă cu claritate armura cu țepi lungi pentru cap a calului. Harnașamentul este format dintr-o șa cu oblîncul în față pusă peste apărătorile montate pe curelele care se întretaie formînd o rețea de pătrate, mituite, care să continue peste crupa calului. Personajele umane mai sus descrise sînt încadrate de păsări, dintre care remarcăm în senestra un vultur bicefal, cu aripile desfăcute. Această pasăre reprezintă puterea supremă, fiind un motiv ornamental de tradiție bizantină¹⁷, atestat încă din secolul al XIV-lea în Țara Românească și întîlnit pentru prima dată pe ceramica decorativă din Moldova din secolul al XV-lea la Vaslui și Suceava¹⁸.

Mai apar și alte păsări, un vultur cu aripile desfăcute și în partea de mijloc a cahlei în senestra, cu picioarele foarte lungi, terminate cu gheare ascuțite purtînd în cioc un inel rotund, care reprezintă un element heraldic de pe stema corvîneștilor.

Un alt element important pe care-l găsim redat pe această cahlă este flamura de cavalier (fig. 2/3) reprezentată la aceeași înălțime cu bandieră. Flamura este pătrată și are franjuri pe trei laturi, fiind ornamentată cu pătrate în relief, redînd după toate probabilitățile crenelul de cetate.

2

3

4

5

6

Fig. 2. Vaslui — *Curțile Domnești*: 1, Căhlă cu alai domnesc; 2, Cavaler în armură cu flamură de cavaler (detaliu); 3, Bandieră (detaliu); 4, Pedestru cu halebardă (detaliu); 5, Halebardă (detaliu); 6, Bardă (detaliu).

Fig. 2. Vaslui — *Les Cours Princières*: 1, carreaux de poêles avec cortège priérier; 2, chevalier en armure et avec oriflamme de chevalier (détail); 3, bandière ('d-tail'); 4, pédestre avec hallebarde (détail); 5, hallebarde (détail); 6, heche ('d-tail').

De asemenea, în mijlocul cahliei, deasupra celor două personaje principale, sub bandieră și sub flamură de cavaler se află doi pomi cu crengi bogate și rădăcini, simbolizând după toate probabilitățile „pomul vieții”.

În această cahlă apar două personaje încoronate, care parcurg un drum străjuit de ostași pedestri înarmați. Personajul masculin purtător de flamură indică un cavaler important din ierarhia feudală. Personajul feminin, o doamnă sau domniță după coroana pe care o poartă pe cap este condusă spre un loc anume cu tot fastul și grija cuvenită. Având în vedere și prezența vulturului bicefal ca și pasărea cu inelul în cioc, nelipsită din stema corvîneștilor, putem presupune că scena respectivă ne înfățișează în chip realist o persoană de rang înalt condusă spre un loc anume.

Cele două cahlle de care ne-am ocupat, inedite, sînt lipsite de analogii, dar, pot fi datate în linii mari în secolul al XV-lea și asta doar prin încadrarea armamentului în această epocă.

Cavalerii înzăuați, care apar pe cele două cahlle reprezintă cavaleria țării. În anul 1422 cavaleria moldovenească s-a acoperit de glorie sub zidurile cetății Martienburg „...năvălind asupra cruciaților... îi iau prizonieri, și pe ceilalți îi pun pe fugă... și apoi s-au întors în tabăra oastei regale, învingători plini de prăzi...”¹⁹. Și la Grünwald au participat cavalerii moldoveni cu toate că din gravurile de epocă lipsește flamura Moldovei pusă în vîrf de sulită. Cronicanul Jan Dlugosz pomeneste de oștenii moldoveni bătîndu-se la Buda în întreceri de turnir alături de floarea cavalerimii europene. Acoperiți cu zale sau cu cuirase strălucitoare și grele, ostașii lui Ștefan cel Mare în 1467 la Baia s-au distins în luptă. De bună seamă că o bună parte a acestui armament cu care era înzestrată cavaleria moldovenească a lui Ștefan cel Mare provenea din atelierele meșterilor făurari și „săbieri” de la Suceava.

Cahllele descoperite la Vaslui reproduc o situație de fapt, un lucru văzut de meșterul olar probabil în primul rînd în vestita bătălie de la Podul Înalt.

Cahllele au fost descoperite într-un complex închis, o groapă de mari dimensiuni din care s-au scos numeroase materiale din sec. XV—XVI, datarea fiind asigurată de descoperirea unei monede ungurești de argint de la Vladislav al II-lea.

În incheiere, putem afirma că cahllele descoperite la Vaslui, datînd din sec. al XV-lea întregesc tabloul vieții feudale din Moldova, făcînd dovada strînselor legături cu civilizația europeană occidentală.

NOTE

¹ Al. Alexianu, *Mode și veșminte din trecut*, București, 1971, p. 67.

² *Ibidem*, p. 127.

³ *Ibidem*, p. 132.

4. M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, p. 614 și 785 ; J. Dlugosz, *Historia Polonica*, Ed. Leipzig, 1711—1712, vol. I, col. 691, vol. II, col. 416—417.
5. *Cronicile slavo-române din sec. XV—XVI publicate de Ion Bogdan*, ed. P. P. Panaitescu, București, 1959, p. 30.
6. M. Costăchescu, *op. cit.*, p. 635.
7. Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, Buc. 1959, I, p. 738, fig. 696.
8. M. Costăchescu, *op. cit.*, p. 635.
9. Virgil Vătășianu, *op. cit.*, p. 430, 735, fig. 394, 692.
10. Cristian Vlădescu, *Incerări asupra periodizării și tipologiei armelor albe medievale occidentale, sec. XV—XVII*, în *Studii și materiale de muzeografie și istorie militară*, 2—3, 1969—1970, p. 116.
11. C. C. Giurescu, *Orașe sau țiguri și cetăți moldovenești din secolul al X-lea până în secolul al XVI-lea*, București, 1967, p. 240.
12. N. Iorga, *Istoria armatei românești*, București, 1970, p. 111.
13. *Ibidem*, p. 58.
14. Cristian Vlădescu, Carol König, *Armele oștilor române în prima jumătate a sec. al XV-lea*, în *Studii și materiale de muzeografie și istorie militară* 4—5/1971—1972, p. 74.
15. Al. Alexianu, *op. cit.*, p. 133.
16. C. Nicolescu, *Istoria costumului de curte în Țările Române sec. XIV—XVIII*, București, Ed. Științifică, 1970, p. 94.
17. C. Nicolescu, P. Petrescu, *Ceramica românească tradițională*, București, 1974, p. 53.
18. M. D. Matei, Em. Emandi, *O casă de orășean din secolul al XV-lea de la Suceava*, în *SCIVA*, 28, 1977, fig. 7/2.
19. Al. Alexianu, *op. cit.*, p. 64—65.

CARREAUX DES POÊLES DE L'ÉPOQUE D'ETIENNE LE GRAND AVEC REPRÉSENTATIONS DES CHEVALIERS MÉDIÉVAUX DÉCOUVERTES À LA COUR PRINCIER DE VASLUI

Résumé

A l'occasion des fouilles archéologique effectués en 1976—1977, sur la place nommée „Les Cours Princières“ ont été mis au jour une grande quantité du céramique ornementale.

Pour la première fois ont été découverts plusieurs types des carreaux des poêles, qui reproduisent les scènes chevaleresques.

L'importance de ces carreaux des poêles est que nous avons l'occasion du voire représenté pour la première fois

l'armement utilisé par l'armée de la Moldavie aux XVe siècle.

Sur la base d'analogies faites avec les armes qui existent dans notre musées, on peut conclure que l'armement de ces carreaux des poêles est aussi comme l'armement transylvain et polonaise. Ceci montre les très sers liens commerciales avec les centres de cette zone et bien sûr, que maître potier a eu l'occasion de voir les alliés de grands voievodes, Étienne le Grand, dans la lutte de Vaslui.